Софія Арутюнова

Бібліографічна діяльність М.І.Ясинського у ВБУ

Серед відомих знавців української книги та бібліотечно-бібліографічної справи XX ст. чільне місце займає постать Михайла Ілліча Ясинського (1889-1967), «бібліографа за покликанням душі та серця», що «більше тридцяти років самовіддано служив книзі, бібліографії»[1]. Як багато діячів українського розстріляного відродження, він немало пережив: арешт, поневіряння після виходу з в'язниці. З творчого відрізку життєвого шляху бібліографа 10 найінтенсивніших років було віддано Всенародній Бібліотеці України. Цьому періоду одного з фундаторів ВБУ і присвячено дану статтю, підготовлену на основі не лише відомих бібліографічних, бібліографознавчих та історико-літературних джерел, а й маловивчених архівних матеріалів.*

Михайло Ясинський народився 21.XI 1889 р. у Києві в сім'ї вчителя**. Навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету (закінчив 1914 р.). Готувався до наукової роботи. У м. Кам'янці-Подільському він спочатку працював у місцевому університеті помічником бібліотекаря, а потім завідуючим його бібліотекою. При навчальному закладі діяв організований відомим українським літературознавцем та бібліографом М.Плевако бібліографічний гурток. М.Ясинський брав у ньому участь, і саме тут зародився інтерес до бібліографії.

Повернувшись до Києва, М.Ясинський з 1923 по 1933 р. працює у ВБУ, займаючи посаду заввідділом україніки. «Мені було доручено, - згадував на схилі літ учений, - доукомплектувати фонд українськими виданнями. Ця цікава робота захопила мене і, власне, на все життя зробила бібліографом»[4].

М.Ясинський разом з колегами, передусім Ф.Максименком, їздив по містах України та Росії у пошуках потрібної літератури, особливо українознавчої, для очолюваного відділу[5]. Його основу становили фонди колишнього Кременецького ліцею, бібліотеки Першої київської гімназії, збірки колегії П.Галаґана, істориків М.Костомарова, О.Лазаревського, професора Університету св. Володимира психіатра І.Сікорського та ін. (названі фонди спочатку входили до складу університетської бібліотеки). Численні дарунки надходили від шанувальників книги.

Листи та звернення Ясинського до директора ВБУ свідчать про його активну діяльність як організатора відділу україніки. Так, у робочому плані відділу на 1925/26 р. Ясинський зазначає, що в його штаті є лише чотири особи, а для забезпечення правильного функціонування відділу з самого початку «в його новій організаційній стадії слід определити функції двох співробітників, що мають проводити бібліографічну роботу»[6]. Далі характеризуються обсяг та специфіка бібліографічної роботи з українознавчим фондом[7].

У листі директору ВБУ від 31 листопада 1928 р.йдеться про реорганізацію бібліотеки за функціональним способом, організацію збірок «Київ», «Шевченкіана», україномовного каталогу україніки[8].

У черговій доповідній записці директорові бібліотеки від 17 грудня того ж року М.Ясинський зазначає: «За основну функцію відділу україніка природно визнати роботу над українською бібліографією. Роботу цю слід поширити в напрямку розроблення різних окремих питань і цілих проблем української бібліографії, зокрема освітлення цих питань і проблем в історичному аспекті»[9].

Ясинський хотів свій підрозділ бачити «відділом української бібліографії», чи «українським відділом ВБУ»[10]. Він порушував питання про організацію українознавчого каталогу бібліотеки [11], обгрунтовував доцільність спеціальної картотеки літератури про Крим, Бессарабію, Кубань, Західну Україну [12]. Основою українознавчого каталогу ВБУ міг бути систематичний каталог відділу україніка [13].

На сторінках спеціальних видань завідувач та його колеги постійно звертали увагу на проблеми комплектування відділу, визначення його обсягу, бібліографічного забезпечення тощо.

У статті «Обсяг відділу Україніка ВБУ» порушувалися такі питання: що вважати українським, а що українознавчим; як робота зі створення українського фонду літератури та його бібліографічного забезпечення поставлена в різних регіонах республіки, в Західній Україні (була на той час у складі іншої держави). Дбаючи про майбутнє відділу, Ясинський закликає всіх зацікавлених «продумати принципи сконструювання дорогої для всіх нас справи» (Бібл. журн., 1925, №1, с.11). У наступному номері часопису вчений порушує питання бібліографічного забезпечення відділу україніка [14]. «Всім нам відомо, - пише він, - що минулого року була спроба колективно допомогти відділові Україніка в його бібліографічній роботі». За чотири місяці було описано десятки журналів (понад 1500 каталожних карток), для бібліографічного опрацювання взято журнальну літературу, випущену в Україні за 1917-1923 рр., а також суто

* Основні матеріали з особистого фонду М.Ясинського (переважно рукописні та машинописні праці) передано Ф.Сараною до КДІК, а окремі листи, записки, робочі плани відділу україніка ВБУ знаходяться в інституті рукопису НБУВ.

** Основні віхи життєвого й творчого шляху М.Ясинського відображено в публікаціях І.Корнєйчика[2], Ф.Сарани[3], інших авторів та в біобібліографічному нарисі про нього Н.Королевич та М.Геращенка.

© Арутюнова Софія Альбертівна, Київ, 1997

економічну періодику, що виходила на території Радянського Союзу за ці ж роки. Нарікаючи на брак коштів, людських сил, неповноту комплектів періодичних видань, відсутність найвідоміших і «ходових» книг тощо, Ясинський підкреслює, що завдання відділу - стати найповнішою українознавчою книгозбірнею, а для цього мало випадкових надходжень за такими ж випадковими відомостями. Конче потрібно підготовити і планово розробити дезідерати, а це можливо лише тоді, «коли бібліографічна робота відділу буде провадитись як постійна, окрема функція».

Автор закликає до ретельності в бібліографічній роботі, особливо при підготовці та веденні каталогу україніки. «Потреба в міцному бібліографічному грунті чим далі, все більше пекуче відчувається. Ось чому відділ підносить перед товаришами справу свого бібліографічного озброєння й кличе до утворення при відділі робочої, хоч і невеликої групи, яка б взялась до закінчення розпочатої минулого року роботи». Якби вона була створена, то відділ міг би клопотати перед адміністрацією бібліотеки, щоб цій групі було дозволено працювати в новому приміщенні. Потім можна було б розширити діяльність у даному напрямі і бібліографічно, і організаційно, залучивши інші бібліотеки. Відповідальність за бібліографічну роботу групи готовий взяти на себе М.Ясинський. «Коли двоє чи троє товаришів відгукнеться, - закінчує статтю автор, - відділ візьметься за організацію праці».

А ось ще кілька статей М.Ясинського з названої проблеми: «До питання про сконцентрування й поширення українознавчої бази в роботі ВБУ» (Бібл. журн., 1925, №6/7, с. 10-14), «Українська книжка як поняття» (№8/10, с. 16-20), «Український книжковий фонд Всенародної Бібліотеки України» (Бібл. зб., 1927, ч.2, с. 54-65). В останній статті автор ніби підбиває певні підсумки діяльності ВБУ, зокрема і в роботі з українською книжкою. Головні завдання бібліотеки та україніки, нагадує дослідник, це «укомплектування і організація можливо повного фонду й створення українського бібліографічного репертуару», а «праця над складанням українського бібліографічного репертуару, звичайно, коли існуватиме в ВБУ потрібний книжковий фонд, набуде реального значення й стане справою не кількох аргонавтів, а цілого покоління українських бібліографів».

Прагнучи зібрати українську книгу воєдино, бібліографічно її опрацювати й популяризувати, підкреслити краєзнавчий характер діяльності бібліотек у цій справі, Ясинський використовував сторінки не лише згадуваних фахових видань, а й інші, скажімо, катеринославський літературно-громадський журнал «Зоря»(«Чергова краєзнавча робота бібліотек», «Реальні можливості бібліотек у краєзнавчій роботі», «Краєзнавча робота Всенародної бібліотеки», «З'ясування українознавчих книжкових фондів» (відповідно номери 1, 5, 7, 11 за 1925 р.); «Конференція наукових бібліотек УСРР й українознавча бібліотечна робота» (1926, №15); «Бібліотечна справа на Радянській Україні» (1927, №10/11). Про книжкову культуру та науково-дослідний інститут бібліотекознавства ВБУ Ясинський писав у журналі «Нова книга» (1925, №4/6; №7/8); про роль бібліотек та охорону краєзнавчих матеріалів - у київській газеті «Пролетарська правда» (1926, 4 липня); про діяльність бібліографічної комісії Української Академії наук та проблеми бібліографії в Україні - в харківській газеті «Культура і побут» (1928, 23 червня) та ін.

Навіть побіжний огляд творчої спадщини бібліографа свідчить, що з 55 його публікацій (1920-1966) - 45 було підготовлено та опубліковано саме в час роботи у ВБУ[16]: 1920 р. - 5 публікацій; 1923 -3; 1925 - 15; 1926 - 6; 1927 - 7; 1928 - 5; 1929 - 3; 1930 - 5; 1932, 1934, 1952, 1961, 1965, 1966 - по одній.

У своїй чи не найважливішій праці «Головні моменти з історії української бібліографії»[17] науковець зарекомендував себе як перший історик української бібліографії, котра поглиблено вивчається зараз у вузах культури, осмислюється істориками та практиками бібліографічної справи в Україні*.

У «Програмі для аспірантів ВБУ» він простежує розвиток української бібліографії від часів Київської Русі до 1929 р.[18] В аналогічній програмі з історії російської бібліографії дослідник подає відмінну від української періодизацію основних фактів та явищ[19].

Досліджував Ясинський і життя та діяльність окремих українських бібліографів. Так, у рік смерті відомого західноукраїнського бібліографа І.Т.Калиновича він пише статтю-некролог з бібліографічними посиланнями на його творчий доробок[20]. Але найбільше цікавила Ясинського постать М.Комарова, «Бібліографічний покажчик нової української літератури. 1798-1883» (К., 1883) якого добре знав і цінував академік УАН, видатний український вчений М.Грушевський.

У 1929 р. М.Ясинський публікує свою першу працю про М.Комарова як бібліографа [22]. На основі численних історико-літературних джерел, архівних матеріалів, зокрема епістолярної спадщини М.Комарова, він подає цікаву постать людини, яку М.Коцюбинський ставив «...поміж кращих та найбільш заслужених працівників на полі вкраїнської літератури» [23]. Згодом Ясинський розширив статтю [24]. Для нього М.Комаров був взірцем бібліографа-патріота і бібліографа-новатора.

Праці Ясинського з історії української бібліографії лягли в основу бібліографознавчих досліджень І.Корнєйчика, М.Гуменюка, Н.Королевич та багатьох ін.

М.Ясинський оперативно відгукувався на бібліографічні питання часу. Збираючи літературу, видану в Україні та поза її межами і пов'язану з нею за ознаками авторства, мови чи змісту, він усвідомлював, що потрібно мати добре розроблену базу - бібліографічно-інформаційні ресурси, тобто те, що сьогодні називається бібліографією другого ступеня.

За рішенням першого пленуму Бібліографічної комісії АН УСРР (квітень 1927 р.), керівництво ВБУ доручило М.Ясинському скласти новий ретроспективний покажчик другого ступеня, що розглядався як важливе джерело й необхідна передумова на шляху створення українського бібліографічного репертуару. В 1928 р. він виступив зі статтею «Бібліографія української бібліографії», доповненою «Проектом інструкції для складання бібліографії української бібліографії». Вона «стала першою теоретико-методичною працею у

* І.Корнєйчик у монографії «Історія української бібліографії. Дожовтневий період: Нариси» (Х., 1971) застосовує дещо схожу періодизацію національної бібліографії з тою, яку пропонує М.Ясинський.

царині української бібліографії бібліографії» [25]. Вказуючи на її підсумкову функцію для організації бібліографічної роботи в Україні, Ясинський зарекомендував себе як родоначальник цього виду української бібліографії. До речі, орієнтовний систематичний покажчик українських бібліографічних посібників (264 назви), виданих у дореволюційний час та в перші пожовтневі роки, він додав до вже згаданої статті «Головні моменти з історії української бібліографії». Це був «перший в Україні бібліографічний покажчик другого ступеня, в якому представлені найважливіші універсальні, галузеві, персональні, краєзнавчі покажчики, списки, огляди літератури, незалежно від того, де й як вони були надруковані...»[26].

З 1927 р. М.Ясинський почав виступати зі щорічними бібліографічними оглядами «Бібліографічна робота на Радянській Україні» за 1926-1929 роки, «започаткувавши поточний облік бібліографічної продукції України та зробивши її аналіз»[27]. В оглядах подавалася бібліографічна діяльність деяких установ, організацій бібліотек, праці з бібліографознавства, окремі бібліографічні покажчики, бібліотечно-бібліографічна періодика тощо. Крім покажчиків другого ступеня, М.Ясинський укладав і покажчики першого ступеня. Так, у журналі «Україна»* Ясинський опублікував список «Осібні книжки українською мовою і про Україну, що їх видано в БРСР й РРФСР 1927 р.»[28].

Повз увагу дослідника не проходили видання бібліографічних праць у Росії, Україні, Білорусії, Польщі. Компетентно відгукувався про «Матеріали сільськогосподарської бібліографії України» К.Дубняка (Х., 1927), «Матер'яли до беларускае бібліографіі», т.4 (Менск, 1927), «Бібліографії історії України, Росії та українського права, краєзнавства й етнології за 1917-1927 рр.» (Х., 1930), «Записки Українського бібліографічного товариства», ч.1 (Одеса, 1928) та ін.[29]

Цікавили Ясинського й питання теорії, методики та організації бібліографії. У «Бібліологічних вістях» він подає грунтовну рецензію на працю М.Куфаєва «Книга як поняття й предмет науки та бібліографії», де підкреслює тісний зв'язок цієї галузі з актуальними потребами життя. У вже згадуваній роботі «Бібліографія української бібліографії» Ясинський визначає основні напрями сприяння бібліографії українській науці та культурному будівництву. Теоретичні праці («Бібліографічна робота на Радянській Україні», «Програма для аспірантів ВБУ. Історія української бібліографії») з методики бібліографічної роботи свідчать про досвідченість автора. Так, він розробив методику складання персональних бібліографій (статті «Індивідуальна бібліографія»[30] і «Шевченківська бібліографія та її завдання»)[31]. До персонального покажчика, вважав автор, слід включати найсуттєвіше, надзвичайно уважно ставлячися до бібліографічного опрацювання творів друку (відбір, хронологічне розміщення матеріалу, використання групових анотацій тощо).

У статті «Шевченківська бібліографія та її завдання» вчений підсумовує бібліографічну шевченкіану від появи перших творів поета до 1929 р. та подає методичні рекомендації щодо складання покажчиків, присвячених Т.Шевченку (крім питань відбору матеріалу та його групування особлива увага зверталася на організацію довідкового апарату посібників). До речі, вказівками Ясинського стосовно методики складання бібліографічних покажчиків, присвячених життю та творчості Т.Шевченка, послуговуються й досі.

Торкався дослідник і питань організації бібліографічної роботи в Україні. Виступаючи на Першій конференції наукових бібліотек УСРР з доповіддю про організацію бібліографії продуктивних сил [32], він закликав до краєзнавчої роботи всі бібліотеки республіки, до створення зональних краєзнавчих бібліотечно-бібліографічних об'єднань з центрами в наукових бібліотеках, до покращення їх комплектування краєзнавчою літературою та підвищення фахового рівня бібліотечних працівників.

Але чесних і відданих українській культурі людей звинувачували в буржуазному націоналізмі, націонал-фашизмі тощо. За висловом С.Якубовського, «ударний загін ентузіастів бібліографічного репертуару (Сагарда, Постернак, Ясинський, Максименко, Меженко) розгортає навколо справи українського бібліографічного репертуару божевільну націоналістичну тріскотняву»[33]. На довгі роки Ясинський змушений був відійти від бібліографічної діяльності, працюючи то електромонтером на київській АТС, то економістом на плодокомбінаті. І лише 1946 р. повертається до бібліографії, влаштувавшись до наукової бібліотеки Київського університету (працював до 1952 р.). Але це вже інша сторінка його життєвого та творчого шляху.

---

* Багато уваги приділяв питанням бібліографії. Тут було опубліковано працю Ясинського про Комарова, в його бібліографічному відділі «Критика, звідомлення, обговорення» співпрацювали М.Грушевський, М.Сагарда, М.Зеров та багато інших відомих діячів української культури.

---

[1] *Королевич Н.Ф., Геращенко М.В.* Бібліограф М.І.Ясинський (1889-1967): Біобібліографічний нарис: Видатні діячі української книги. Вип.2. - К., 1995. - С.5.

[2] *Корисйчик І. І.* Михайло Ілліч Ясинський // Бібліотекознавство та бібліографія. - 1971. - Вип. 11. - С.147-155.

[3] *Сарана Ф.К.* Піввіку служіння книзі // Літ. Україна. - 1964. - 27 листоп.

[4] На все життя // Соц. культура. - 1966. - №12. - С.40.

[5] *Королевич Н.Ф.* Бібліограф Федір Пилипович Максименко (1897-1983): Біобібліографічний нарис: Видатні діячі української книги. Вип.6. - К., 1996. - С.3.

[6] ІР НБУВ, ф.52, №57, арк.1.

[7] Там само, арк.1-3.

[8] Там само, №155-159, арк.1-4.

[9] Там само, №156, арк.5.

[10] Там само.

[11] Там само, №158, арк.9.

[12] Там само.

[13] Там само, арк. 10.

[14] *Ясинський М. І.* Бібліографічна робота відділу Україніка як завдання // Бібл. журн. - 1925. - №2. - С.13-14.

[15] Цит. за: *Багалій Д.І.* Харківська громадська бібліотека як тип наукової і загально-просвітової обласної бібліотеки // Книжний вісн. - 1919. - Кн.2. - С.42.

[16] Хронологічний покажчик праць М.Ясинського // *Королевич Н.Ф., Геращенко М.В.* Бібліограф М.Ясинський - С.26-29.

[17] Бібліотечний збірник. - 1927. - Ч.3. - С.8-34.

[18] *Ясинський М. І.* Програма для аспірантів ВБУ: Історія української бібліографії. - К., 1929. - 17 с. (Машинопис).

[19] *Ясинський М. І.* Історія російської бібліографії: Програма для

аспірантів ВБУ на 1930-1931 рр. - К., 1930. - 18 с. (Машинопис).
[20] Зоря. - 1927. - №12. - С.21.
[21] *Грушевський М.С.* Спомини // Київ. - 1988. - №12. - С.126.
[22] *Ясинський М. І.* До характеристики М.Ф.Комарова як бібліографа // Україна. - 1929. - Кн.38. - С.65-72.
[23] *Коцюбинський М.М.* Твори: В 6 т. - К., 1961. - Т.5. - С.142.
[24] *Ясинський М. І.* Михайло Комаров: З минулого української бібліографії // Рад. літ-во. - 1965. - №11. - С.24-28.
[25] *Королевич Н.Ф., Геращенко М.В.* Бібліограф М.І.Ясинський...- С.13.
[26] Там само. - С.15.
[27] Там само. - С.16.
[28] Україна. - 1928. - Кн.31. - С.138-145.
[29] *Королевич Н.Ф., Геращенко М.В.* Бібліограф М.І.Ясинський... - С.27-29.
[30] Бібліологічні вісті. - 1930. - №1. - С.23-47.
[31] Україна. - 1930. - Кн.40. - С.113-132.
[32] *Ясинський М. І.* Створення в наукових бібліотеках України краєзнавчих осередків і організація бібліографії продуктивних сил // Бібл. зб. - 1926. - Ч.1. - С. 68-78.
[33] Цит. за: *Дашкевич Я.* Репертуар української книжки 1798-1916 років - коли він буде? // Наука і культура: Щорічник. - К., 1990. - Вип. 24. - С.166.

Жанна Бабенко

Для організаторів дитячого та юнацького читання

Мета статті - привернути увагу бібліотекарів-практиків і науковців до проблеми вдосконалення бібліографічного забезпечення діяльності організаторів дитячого та юнацького читання; ознайомити з бібліографічними виданнями Державних бібліотек України для дітей та юнацтва; проаналізувати прийняті в них методичні рішення; сприяти використанню цих посібників у роботі бібліотек (зокрема юнацьких, дитячих та шкільних).

Незважаючи на відносну стабільність чисельності читачів молодіжних бібліотек на фоні спаду читацької активності в Україні [1, с.7], соціологічні дослідження свідчать про непопулярність читання та бібліотеки серед частини молоді, прагматичне ставлення до книги. Так, за результатами комплексного соціологічного дослідження «Молодий читач України на початку 90-х років», проведеного протягом 1990-1992 рр. Державною бібліотекою України (ДБУ) для юнацтва на базі юнацьких бібліотек чотирьох регіонів республіки, майже 49% респондентів відвели бібліотеці лише третє місце серед джерел отримання літератури. Тривожать і варіанти відповідей типу «*закінчила навчання і книжки більше не потрібні*», «*бібліотеку ніколи не відвідував*», «*думав, що бібліотека обслуговує тільки до 8-го класу*», «*був лише одного разу на масовому заході*» [2, с.15]. За даними дослідження «Реалії сьогоденних молодіжних уподобань», проведеного соціологічною групою обласної соціальної служби для молоді серед старшокласників та учнів СПТУ Полтави й Решетилівки, встановлено, що захоплення юні літературою займає лише шосту з дванадцяти позицій. «17% опитуваних взагалі не читають, 30 - звертаються до класики за навчальною програмою, 30 - віддають перевагу детективам, фантастиці та еротичній літературі» [3, с.38].

Певною мірою це зумовлено невідповідністю фондів дитячих та юнацьких бібліотек потребам їхніх користувачів, недоліками в бібліотечному обслуговуванні дітей та юнацтва, а також невисоким рівнем культури їхнього читання. Одним зі шляхів ліквідації такого стану речей, на нашу думку, є об'єднання зусиль усіх соціальних інститутів, причетних до справи освіти та виховання молодого покоління. Відповідно до нової концепції освіти в Україні зросла відповідальність усіх фахівців, які беруть участь у вихованні молоді [4]. У зв'язку з цим молодіжним бібліотекам необхідно більше приділяти уваги організаторам дитячого та юнацького читання. До цієї групи споживачів інформації належать батьки, працівники закладів дошкільного та позашкільного виховання, середніх загальноосвітніх, спеціальних навчальних закладів.

З огляду на умовність вікового поділу читачів на категорії, а також дискусійність терміна «керівництво читанням» [5, 6-8, 9, 10, 11-13, 14], вважаємо за доцільне замість терміна «керівники дитячого читання», який використовується у бібліотечній теорії та практиці для означення перерахованих вище категорій користувачів молодіжних бібліотек, вживати термін *організатори дитячого та юнацького читання*. Він точніше характеризує сутність цілеспрямованої допомоги юним читачам [9, 10]. Щоб здійснювати роботу, спрямовану на залучення молоді до книжкової культури, організатори дитячого і юнацького читання мають бути добре обізнаними з літературою для юних, володіти методикою її популяризації серед них. Ця категорія користувачів інформації потребує оперативного і якомога повнішого інформування про книги для молоді, про літературу з проблем дитячого та юнацького читання.

Одним з важливих каналів розповсюдження такої інформації є бібліографічні посібники (БП). Система БП для організаторів дитячого та юнацького читання ще не сформувалася. Але певна робота в цьому напрямі ведеться. Зокрема ДБУ для дітей випускає такі поточні БП, як «Українська дитяча література» (К., 1996. Вип. 1-4) та «На допомогу розширенню знань учнів 1-9 класів з предметів шкільної програми» (К., 1996. Вип. 1-4). Інформуючи про художню та науково-пізнавальну літературу для дітей різного віку, про матеріали з проблем історії, теорії та критики української дитячої літератури, ці БП надають суттєву допомогу в роботі з юними читачами. Матеріали в них згруповано за віковими категоріями дітей. Так, у посібнику «Українська дитяча

© Бабенко Жанна Валентинівна, Київ, 1997